

Szemes Péter

Gépírás

(Mészáros Urbán Szabó Gábor
Bábelgép című kötetéről)

Jól tükrözi a győri irodalmi élet gazdagságát és erejét, hogy a rendre jelentkező fiatal alkotók minőségi írásaik által gyorsan pozícionálják magukat nemcsak a régió, de az egyetemes magyar irodalom térképén is. Érdekes (és elgondolkodtató) jelenség, hogy ezek az induló írók, költők, kritikusok nem a Műhely folyóirat körül jelentkeztek, hanem maguk találták meg és alakították önmaguk számára az érvényesülés útját. A Hermaion Irodalmi Társaság, mint önszerveződő műhely, eredményes munkáját ma már olyan irodalomtörténeti események fémjelzik, mint a véneki írótábor megalakulása, a Hús és sakk antológia létrejötte vagy az Ambroozia internetes lap indulása. S az elektronikus kiadványozásban rejlő lehetőségek kihasználásával az AmbrooBook Könyvek sorozata is öt „kötetnél” tart már, hiszen a tavalyi esztendőben Mechiat Zina (Andersen megszökött), Horváth Veronika (Kóborlátás) és Bende Tamás (Egy csendélet kellékei) első könyve mellett Mészáros Urbán Szabó Gábor Bábelgépe e-bookként és nyomtatott formában is napvilágot látott. Utóbbi oka abban keresendő, hogy a társainál inkább beérkezett (Nemmozgó című novellagyűjteménye a 2009-es könyvhétre jelent meg), nemcsak különleges névválasztása, de prózai és dramatikus tehetsége apropóján is figyelemre méltó szerző papíralapú művének anyaga a korábban közreadotthoz képest kibővített változat. Ennek megfelelően az elkövetkezőkben ennek vizsgálatára teszünk kísérletet.

Noha a kötet anyagát képező tizenegy írás mindegyike színvonalas és igényes alkotás, sem egymáshoz való viszonyukat, sem a műegészt tekintve nem állnak össze szerves egységgé, érezhetően elkerülte őket az a szerkesztői odafigyelés, amit megérdemelt volna. A korpusz fő szervező elveként így

inkább egyfajta esetlegesség figyelhető meg, mintha ez a szerző pályáján fontos és jelentős újabb közlés csupán szinte egyazon főtéma variációival való játék lenne, pusztán a mesterségbeli tudás és a tehetség ismételt megmutatását szolgálná. Ellenkező esetben például a *Virágok, melyek nem ismerik a sötétséggel* – mely vitathatatlanul az egyik legkiválóbb kortárs kispróza – mérhetetlenül magasra tett lécs nem rögtön harmadik ugrásra került volna fel, hogy az alkotó aztán (természetszerűleg, hiszen az ilyen novellák megkomponálásához igazán kedvező és szerencsés csillagállás kell) később ne tudja azt meghaladni, hanem fokozatosan építkezve, az atlétikai megféleltetést lezárva: a verseny végén. Ezt a fajta egyenlenséget pedig a nem felületes olvasó is azonnal észreveszi. Vagy megtörtént volna a kötetindító írás címének (*Preambulum*) a cseréje, ami így az emberi élet és állampolgár-lét kereteit meghatározó törvények, s különösen a jogforrási hierarchia csúcán álló, bevezetőjére utalva, nyilvánvalóan nem szándékoltan, meglehetősen nagyképzű szerzői alapállást hordoz magában. Mindezeket főként a jövőre nézve (általánosan az AmbrooBook Könyveket illetően is) fontos megjegyeznünk.

A Bábelgép novelláiban differenciáltabban jelenik meg az a Mészáros Urbán Szabó Gábor írásaira jellemző elem, nevezhetnénk állandó motívumnak is, amit Vincze Ferenc a kiadvány hátsó borítóján ismertetésében „hétköznapi misztikusnak” nevez. A kitétel ebben a formában ugyanis azt jelentené, hogy a szövegeket hétköznapi természetességgel hatja át a misztikum, holott erről szó sincs, sőt nem is alapvetően a misztikus elem a meghatározó. Az ugyanis mindig valamiképpen a szent minőséghez kapcsolódik, transzcendenciához való viszonyt artikulál. A már említett nyitó szöveg Tártyának

titokzatos szakralitásán, a *Virágok...* vaskockájának hideg tökéletességén, és az *Ark* rejtőzködő angyalának fellelésén túl ez a jelleg elsősorban a világosság-sötétség, fény-árnyék ellentétpárokkal való, szinte az egész korpuszt átható játékban a bináris oppozíció első tagjának nyomatékosítása által van jelen. *A királynő* végén a halottkihordás szertartásos performatív aktusának eredményeként a szokatlanul szép áldozat máglyájának füstje nyit utat a fénynek a „téli ég páncélján”, *A virágok...* látását fokozatosan elvesztő festője az örökké a nap, illetve éjjel az utcai lámpák világában fürdő növényekből szeretne építeni házioltárt, *A Városok lángolnak alattunkban* a végítéletserű pusztulás, az égés gyönyörűségének megtapasztalásából fogan a zenei műalkotás ideális előadása, a *Fehér* pedig a „komor, fekete univerzumban” az ember életét végigkísérő és átlényegítő isteni szín felmagszaltása.

Ahogy a Nemmozgóban, itt is sokkal hangsúlyosabb a másik oldal megmutatkozása (ezért talán több lett volna a misztikus helyett a bővebb értelmű fantasztikus kifejezés használata). A hétköznapi események, cselekvések sorába, mint egy lidérces álomba, tör be valami megfoghatatlan, kellemetlen és nyomasztó erő, az Unheimlich érzete. Az idegen jelenség célja egyértelműen destruktív, és dominanciára tör – voltaképpen a halálösztön munkálkodásáról van esetében szó. Szakrális jellegén túl (védelemre szolgál), valójában ez „mozgatja” a *Preambulum* Tárgyát, mely a félelemből született, megöl mindenkit, aki megpillantja, és tönkreteszi, kiveti ember-mivoltából hordozóit. A véletlen elvesztése miatt hirtelen beálló csendet ezért az addigi szállítók-hódolók/hívők részéről az árvaság tapasztalata mellett a szükségszerűségbe való beletörődés boldog, belső sóhaja is táplálja. *A királynő*ben a thanatoszi a születésnapját egyedül ünneplő főalak magányos melankóliája, valamint az említett szertartás eredményéig (a felhőkön át-tör a fény) a szövegvilágra telepedő, lehangolóan sötét atmoszféra által van jelen. Előbbi kapcsán fontos kiemelni, hogy Mészáros Urbán Szabó Gábor novelláiban feltűnően sok a magányos központi szereplő – egyedüllétük „történetét” rendre imponáló ötletességgel komponálja meg a szerző: a társnélküliségtől (mint ez esetben) a Másik elvesztésén (a *Virágok...* festője), szándékolt elhagyásán (az

Őz hőse a Szépség keresése miatt válik meg ideiglenesen barátnőjétől), a szerettek halálán (a *Kés van a nyúlánál* Törőcsik gyereke álmában megpróbálja feltámasztani kedvesét, a *Városunk lángolnak alattunk* 12 éves Hervája pedig a tűzben veszti el mindenkiét) át a testi, képességbeli fogyatkozástól (a *Virágok...*-beli művész fokozatosan veszti el látását, míg az *Ark* vak Joakimja rendkívüli többlettudása által belül építi fel világát) a szellemi különállásig (Lukács géplakatos éjszakai „sugallatok” alapján „fejt meg” a Babelgép rejtélyét). Ők azonban mind valamifajta pótlékkal kísérlik meg oldani kialakult helyzetüket. Ennek útjait *A királynő*ben járja be legteljesebben az alkotó: a vasár- és a születésnap együttállása eleve a közösségi, illetve családi ünnep kapcsán a többes számú megélést implikálja, így társak hiányában még kongóbb a főalak magánya. Szomorúan konstatálja, hogy kint is rossz idő van (azaz üresek az utcák), otthon pedig nemcsak embert nem talál, de ajándékot sem, ezért előbb kávéval és zenehallgatással próbálkozik, majd a közeli teázóban keres élvezetet – a szerző hamvasi finomsággal ír a tea metafizikájáról –, elfoglaltságot (az újság(tovább) olvasás sajátos formájával) és társaságot (a felszolgáló kisasszonyok által) – lábjegyzetes mellékszöveggént egy filozófussal való találkozás alternatívája is felmerül –, végül a Romszínház „beavató monodrámájának” előadására indul. A halott szépség ősi télűző rítusokat idéző (és ezáltal a vasárnap keresztény szakralitását ellenpontozó) elégetésének közösségi élménye, illetve ennek nyomán a felhőkön áttörő fény katartikus megtapasztalása teljesíti be az ünnepet és vezeti vissza igazán az addig magányos kóborlót/szemlélőt a társadalomba.

E novella gazdag bölceleti megfeleltetéseit és zenei, irodalmi utalásait – melyek egyébként is gyakori szereplői Mészáros Urbán Szabó Gábor kisprózáinak – *A virágok...* a képzőművészet irányában gyarapítja. A szöveg egészét a világossötét, már említett, művészet és élet tengelyére feszített dichotómiája hatja át. Hőse egy festő, aki, miután a szeretett nő, Laura elköltözik tőle, folyamatosan romló látása miatt egyre inkább az alkotással is felhagy. Utolsó művét azért teszi befejezetlenül félre, mert eltűnik a vászon közepéről az ábrázolt tyúk (a torzó sajátos ellenpárja a vázlatokat lefogó, harmincöt milliméter élű, ideális, művi vaskocka). De a titokza-

tosan hátborzongató elem nemcsak ebben nyilvánul meg, hanem az árnyalt fényt adó gyertyáktól megvilágított lakásba betévedő denevér zajos kiútkereséseiben, majd rejtélyes elmúlásában is. A repülő kisemlős éppúgy tekinthető a nehezen tájékozódó festő szimbolikus megfelelőjének, mint a néphit az emberi világból valamit (általában az életet) magával vivő „lélekállatának”. A mindinkább homályba merülő művész végül azon gondolkodik, hogy szeme világa, az ihlet tüze és a napjait egykor beragyogó kedves pótlására a háza előtti örökké természetes vagy mesterséges világosságot kapó rézvirágokból kellene csokrot kötni, a natúra műalkotásaiból, és elhelyezni szobájában a Vegetáció oltáraként, hogy újra megismerje a fényt, azok pedig a sötétséget.

Más helyzetben, önmagát mintegy száműzve, magányba kényszerítve, tér vissza a természeti közegbe az *Őz* főalakja.¹ Aki öntudatlanul hajszolja a Szépséget, vár a vele való találkozásra. Azonban az, mielőtt elérkezik, kétszer is csak megérinti a keresőt: előbb a messziről látott, mégis délibábnak bizonyuló ismeretlen építmény, majd a részegen túlzottan hosszan alvó, szépnek sejtett lány alakjában. Az álom, mint egy másik világ feltárulása, illetve az oda belépés is kiemelt jelentőséggel bír. A protagonista az első este szinte mágikus szavakat kántálva – aminek, az Unheimlich megnyilvánulásaként, bizarr párja a partron látott, epilepsziás kislány archaikus hangzású halandzsája –, aztán alkohalmámorban alszik el, végül a megérkező barátnővel töltött szerelmi együttlét után ébredve, mintegy a próbatételeken túljutva, vagy akár a Másik (az egy állatot már gépkocsijával „levadászó”, modern Artemisz) vonzása/büntetése miatt „érdemli” ki a várt csodát: a házba tévedő őz megpillantását.

Szintén a hüpnoszi jelleg hatja át, egy önbeteljesítő álom megvalósulásaként, a *Négy* című rövid írást. Elbeszélője és kedvese, akivel igazán se veled, se nélküled kapcsolatban állnak, a lány a négyről, mint „valami titkos, valami szorongató erőt” hordozó minőségről szóló álmát kísérlik meg értelmezni. Egészen addig nem sokra jutnak vele, sőt el is felejtik, míg a férfi meg nem ismerkedik a változó viszonyrendszer két új szereplőjével, a költővel és a fotóssal, s kész is az interpretációja: „Talán csak

¹ A nagykőrösi vadásztársaság honlapjáról választott bevezető szöveg alapján, mely az őzek emberhez szoktatásáról szól, az lehet az érzésünk, hogy ez volt a novella ihletője.

annyit tesz, hogy legalább négyen benne vagyunk már ebben a kárhozatban, és mindaddig égünk és enyészünk, míg végre-valahára választani nem tudunk. Talán ez a kétség, a megállapodottság teljes hiánya, ez a mi közös éghajlatunk.”.

A *Jezsibabában* a (gyermeki) fantázia teremtménye testi valójában is megjelenik, hiszen Józsi elfogja a lányát ijesztgető „valamit”, az „ördög művét”. Amiről csak annyi derül ki, hogy ugyan feminin (melle van), ruhát visel, és szívósan küzd az életéért, valószínűleg nem emberi lény. A gazda, biztos, ami biztos, ezért két barátjával együtt – az ártó szellemű boszorkánytól való megszabadulás néphit szerint szükséges szertartásának megfelelően – vízbe fojtja, majd elássa a tetemet. Így állítva helyre a világ megszokott rendjét.

A *Kés van a nyúlnál* az álom szürreális univerzumába vezet (vissza). Hőse, Töröcsik gyerek az agresszív vadászt, a Generálist kikerülve a Rémbázisra szeretne eljutni, hogy feltámassza a falusiaktól elrabolt szép, halott Esztert. Várakozás közben eléri az álom (az álomban), melyben egy hordóból férfimellkas, annak bordái alól pedig egy fekete nyúl bújlik elő, késsel a kezében. A megébredés rövid pillanatát követően újra belemerül a történetbe (rövid ideig üldözője álmában is jár), Esztert elviszi a célhoz, s örömmel érzékeli, hogy a nyúl közben megölte a Generálist.

Míg ebben a novellában és *A királynőben* a halál esztétikuma, a *Városok lángolnak alattunkban* a pusztulásé jelenik meg. Az ószövetségi bűnös településekhez hasonlóan, ám a meg nem határozott ok miatt mégis végítéletszerűen hirtelen gyullad ki az egybenőtt Debrah, Issos és Somorra. Az árván maradt 12 éves Herva egyetlen kincsével, egy hegedűtökkel indul mesteréhez, mintha csak a rendszeres foglalkozásra menne. Útja során az egybekapcsolódó fényben-sötétségben (a tűz éjjel is világít, a füst nappal is éjszakát teremt), a tűzbe merült világ és a halál képei, illetve saját sérülése mellett – mellyel együtt az „emlékek vakolata is lepergett róla” –, az általános romlásban szinte zenei elrendezettséget és ehhez kapcsolódóan egyegy rekvizitumot is talál: az élve elégett ló farkából szálakat, mentora megsemmisült üzletéből hangvilát szerez. Végül felmegy a víztoronyba, az egyetlen épen maradt helyre, ahonnan kibontakozik előtte

az egész roppant műalkotás és a barokk díszletek fölött a (barokk zenemester) La Folia(já)t kezdi játszani.

Az *Ark* szintén két világ, de ezúttal nem álom és valóság, vagy műalkotás és valóság, hanem két-fajta valóság találkozása. Hősei – egy komiföldi testvérpár – közül Szergej egészséges, öccse, Joakim pedig vak, így érzelmeiből és természetfeletti megérzéseiből épít egy belső univerzumot, a „működő sötétségét”. Természetes, hogy ő is vágyakozik a fényre, melyet bátyja ép látószerve által valóságosan és szép kedvese, Katyénka bírásával szimbolikusan is magáénak tudhat. Érdekes módon, intuícióin keresztül, erre vonatkozóan mégis a fiatalabb fivér rendelkezik több ismerettel, így ösztönösen ismeri azt a szakrális fehér helyet is, ahova eljutni vágyik. A világos-sötét kettősséggel való szövegbeli „játékhoz” tartozik az is, hogy az öccse korábbi bosszantása miatt büntudatot érző Szergej egy-egy napszemüveget vásárol számukra testvére születésnapjára (ami nemcsak védi a szemet a fénytől, ezáltal befelé egyfajta kettős sötétséget generál, de kívülről a természetesség látszatát is kelti, közöttük bizonyos értelemben egyenlőséget teremt, mely Joakim többlettudása miatt is fontos), élete fénye, menyasszonya elvesztésekor rááll az utazásra, sőt a havon gépkocsijuk kerekének fekete nyoma jelöli meg útjukat. Megérkezve balesetet szenvednek, így a vak fiú, élvezve szabadságát, egyedül rohan a mezőn a rejtőzködő angyal felé, akinek érzi jelenlétét, ám elesik – és fel sem kel többé – éppen a hóban nyugvó, hatalmas Szent Mihály szobor felett. A kötet címét kölcsönző írás géplakatos hőse, Lukács, világméretű szellemi összeesküvést kíván leleplezni, mely a mindent irányító Babelgép létének eltussolására irányul. Minderre éjjel, álmában, öntudatlanul elmondott szövegei felvételét és rendszerezését követően jött rá², s az anyagot a kirúgása előtti utolsó munkanapján kívánja a gyárigazgató elé tárni. Gondosan készül a nagy eseményre, ugyanazzal a következetességgel végezve üzemi tevékenységét, amivel napi vacsoráját szokta – különös műalkotásként – megkomponálni, ám, mivel a Gép (a *Preambulum* Tárgyához hasonlóan) maga a zavar forrása, végső munkadarabjába mégis hiba

² A szerző novelláit átható intellektuális humor egyik ékköve, hogy Lukács szisztematikus munkáját „egy görlitzi suszter alázatával” (utalás a nagy német teozófusra, Jakob Böhmére) végzi.

csúszik. A gyárvezető megdöbben titokzatos bennfentességén és az ételrecepteken is, amikből a korpusz felépül, mégis elfogadja: napvilágra került a terv, amit a Lukácsot búcsúztató kollégák meg is énekelnek. Hisz – egy teológiai csavarral – ő már tudja, hogy a Gép létezik, és mindaz, ami létezik, a Gép.

Az „ördögi szerkezet” alaposságával, de nem mindent átható kizárólagosságával van jelen az ember életében a levezető ujjgyakorlatszerű záróetűd középpontjában álló Fehér szín(e). Mert, noha a világra jövetelkor tapasztalt első fénysugártól a halál utolsójáig végigkíséri a földi pályát, apró lámpások ezek csak a „komor, fekete univerzumban”.

Mészáros Urbán Szabó Gábor második prózakönyve összességében – ehhez kétség sem fér –, a bevezetőben említett szerkesztésbeli hiányosságaival együtt is, egy mindinkább saját hangjára találó, egyedi stílusát kialakító fiatal író komoly minőséget képviselő alkotása. Aki, ha többet ír, s mindinkább a *Virágok, melyek nem ismerik a sötétséghez* hasonlóan erős szövegeket, hosszúsága ellenére hamar megjegyzteti nevét, rövidesen végérvényesen otthagyja kéznyomát a kortárs magyar irodalmon.

(*AmbrooBook, Győr, 2012*)